

Grey Scale #13

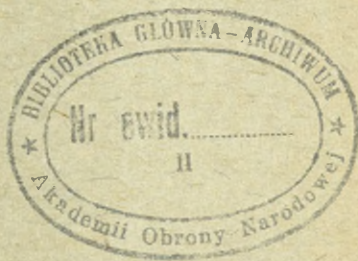
DANES-PICTA.COM

A 1 2 3 4 5 6 M 8 9 10 11 12 13 14 15 B 17 18 19

AKADEMIA SZTABU GENERALNEGO
im. gen. broni K. Świerczewskiego

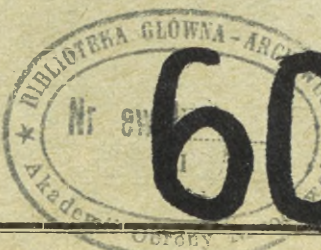
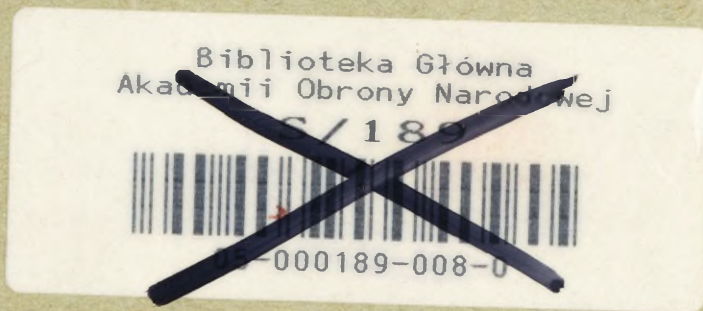
KATEDRA HISTORII SZTUKI WOJENNEJ

8

kpt. RAŹNIKIEWICZ

POWSTANIE I ZACZĄTKI ROZWOJU SZTUKI WOJENNEJ
W STAROŻYTNYCH PAŃSTWACH BLISKIEGO
I DALEKIEGO WSCHODU (OD ICH POWSTANIA
DO V WIEKU N. E.)

60594

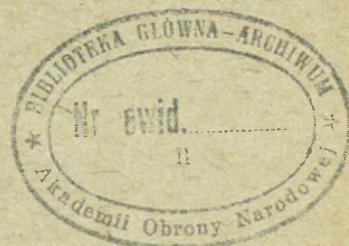
1 9 5 7

A K A D E M I A S Z T A B U G E N E R A L N E G O
im. gen. broni K. Świerczewskiego

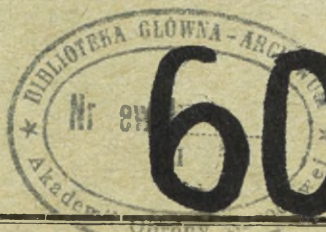
KATEDRA HISTORII SZTUKI WOJENNEJ

8

kpt. RAŻNIKIEWICZ

**POWSTANIE I ZACZĄTKI ROZWOJU SZTUKI WOJENNEJ
W STAROŻYTNYM PAŃSTWACH BLISKIEGO
I DALEKIEGO WSCHODU (OD ICH POWSTANIA
DO V WIEKU N. E.)**

60594

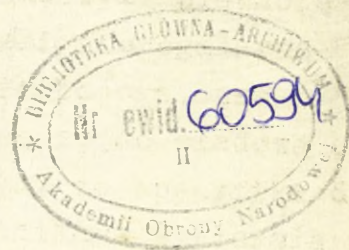
A K A D E M I A - S - Z T A B U - - G - E - N E R A L N E G O
Im. gen. broni K. Swierczewskiego

KATEDRA HISTORII SZTUKI WOJENNEJ

ZATWIERDZAM
SZEF KATEDRY HISTORII SZT.
WOJENNEJ

8

S T A P O R - plk

kpt RAZNIKIEWICZ Zbigniew

Powstanie i zaczątki rozwoju sztuki wojennej
w starożytnych państwach Bliskiego i Dalekiego
Wschodu, od ich powstania do V wieku n.e./.

R E M B E R T O W

październik

1957 r.

Temat: Powstanie i zaczątki rozwoju sztuki wojennej w starożytnych państwach Bliskiego i Dalekiego Wschodu.

Treść:

Wstęp:

- I. Powstanie i zaczątki rozwoju sztuki wojennej w starożytnych państwach Bliskiego Wschodu.
 1. Sztuka wojenna w starożytnym Egipcie.
 2. Sztuka wojenna państw starożytnej Mezopotamii
 - a/ Babilonia
 - b/ Assyria
 3. Sztuka Wojenna w starożytnej Persji.
 - II. Powstanie i zaczątki rozwoju sztuki wojennej w starożytnych państwach Dalekiego Wschodu.
 1. Sztuka wojenna w starożytnych Indiach.
 2. Sztuka wojenna w starożytnych Chinach.
- Zakończenie.

WSTĘP :

Ustrój wspólnoty pierwotnej był pierwszym, najwcześniejszym i najdłuższym okresem w historii rozwoju społeczeństwa ludzkiego. W okresie wspólnoty pierwotnej ludzie nie tylko wspólnie zdobywali pożywienie, budowali mieszkania i strzegli ognia, lecz także decydowali o wszystkich sprawach ogólnych. W społeczeństwie pierwotnym wszyscy ludzie byli wolni i równi, mieli jednakowe uprawnienia. Jednakże postępujące stale doskonalenie narzędzi produkcji, w szczególności zaś łuku i strzały, doprowadziło do powstania własności prywatnej oraz do rozbitcia społeczeństwa rodowego na antagonistyczne klasy a. w rezultacie do wojen między poszczególnymi rodami i plemionami, oraz wewnątrz nich.

W okresie rozkładu wspólnoty pierwotnej wykształtowały się podstawy państwa niewolniczego, co wyraziło się w powstaniu aparatu państwowego, którego zasadniczym organem była armia. Aparat państwa niewolniczego prawnie zabezpieczał wysysk niewolników, którzy w okresie wspólnoty pierwotnej byli członkami rodziny patriarchalnej, teraz zaś, w nowej formacji społeczno-ekonomicznej, zostali przekształceni w ludzi pozbawionych praw, wysyskiwanych i uciskanych.

Najdawniejsze państwa niewolnicze powstały kilka tysięcy lat temu w północno-wschodniej Afryce w dolinie Nilu, w Azji w dolinach Tygrysu i Eufratu, Indusu i Gangesu oraz w dolinach wielkich rzek chińskich - Hoangho, Jangtsekiang i Sikiang, a także w basenie Morza Czarnego, i Morza Kaspijskiego.

W okresie rozkładu wspólnoty pierwotnej i kształtowania się państw niewolniczych toczyły się nieustannie wojny, które doprowadzały do powstania specjalnej organizacji służącej celom wojny jaką była demokracja wojskowa. Organami demokracji wojskowej były: zgromadzenie ludowe, rada starszych oraz wódz. Organy te decydowały o rozwiązaniu różnorodnych, między innymi spraw związanych z przygotowaniem i prowadzeniem wojny.

Już w wojnach okresu rozkładu wspólnoty pierwotnej zrodziły się początkowe formy organizacji armii, ściśle związane z ustrojem społecznym. Były to oddziały rodowe i plemienne

przy czym na ich czele stali wodzowie rodów i plemion. W tym okresie wykształtowały się zaczątki szyku, w którym wojownicy ustawiali się według rodów i plemion. Ten sposób uszykowania wojowników według rodów i plemion stanowił punkt wyjścia z którego wziął początek szyk bojowy.

W licznych walkach okresu rozkładu wspólnoty pierwotnej wykorzystywano prymitywną broń miotającą i sieczną. Z reguły stosowano starcia czołowe, przy czym znano już zasadnicze formy walki jakimi są działania zaczepne i obronne. Jednak wszystkie elementy ówczesnej sztuki wojennej, były prymitywne i nie miały ustalonych i trwałych form.

Istniejący stan rzeczy zmienił się dopiero, gdy nastąpił dalszy rozwój techniki związany z ulepszeniem obróbki metali oraz zastosowaniem miecha kowalskiego. Osiągnięcia te, doprowadziły do udoskonalenia produkcji broni i uzbrojenia ochronnego. W miejsce broni z kamienia i brązu zaczęto stopniowo wprowadzać broń żelazną, której wykorzystywanie w walce przynosiło znacznie lepsze rezultaty, niż stosowanie prymitywnej broni z kamienia i brązu.

W najdawniejszych państwach niewolniczych stopniowo doskonalona była struktura wojska, przy czym zależała ona od działalności produkcyjnej ludności. Tam gdzie podstawowym zajęciem mieszkańców było rolnictwo /Egipt, Babilonia, Chiny/ główną część wojska stanowiła piechota. W państwach koczowniczych które zajmowały się hodowlą, zrodziła się i zajmowała poczesne miejsce konnica /Persja/. W Indiach znalazły szerokie zastosowanie słonie bojowe.

W ten sposób stopniowo kształtowały się materialne, i techniczne podstawy rozwoju elementarnych form sztuki wojennej. W rozwoju tym poważną rolę odegrały: organizacja wojskowa najdawniejszych państw niewolniczych oraz wojny jakie te państwa prowadziły.

Jednocześnie w wyniku uogólnienia doświadczeń wojennych powstawała teoretyczna myśl wojskowa, początkowo w formie poszczególnych artykułów o prawach i obowiązkach wojskowych, a następnie również i w formie specjalnych teoretycznych traktatów wojskowych /Sun Tsy w Chinach/.

I. Powstanie i początki rozwoju sztuki wojennej w starożytnych państwach Bliskiego Wschodu.

1. Sztuka wojenna w starożytnym Egipcie.

Egipskie państwo niewolnicze powstało w północno-wschodniej części Afryki w dolinie Nilu. Głównym zajęciem mieszkańców była uprawa roli, jednak część ludności zajmowała się hodowlą i rzemiosłem.

Cztery tysiące lat p.n.e. w urodzajnej dolinie Nilu doszło do walk między miejscowymi plemionami i w rezultacie powstały związki plemienne, które podzieliły między siebie terytorium doliny Nilu, dając podstawę do późniejszego podziału administracyjnego Egiptu.

Organizacja wojskowa i rozwój pierwotnych form sztuki wojennej starożytnego Egiptu związane są z trzema okresami rozwoju państwa: Starego, Średniego i Nowego.

Za początek powstania Starego Państwa przyjęto zjednoczenie państw egipskich powstałych w Górnym i Dolnym Egipcie które dokonane zostało w końcu czwartego tysiąclecia p.n. Centralizacja polityczna była podstawą centralizacji wojskowej. Najwyższa władza należała do faraona, który mianował naczelnego dowódcę, dowódców oddziałów i dowódcę flotyli działającej na Nilu.

Wojownicy egipscy pozostawali w głównej masie w służbie faraona. Byli oni rozmieszczani w osiedlach wojskowych znajdujących się w centrum państwa i na najbardziej zagrożonych kierunkach, przede wszystkim zaś w Dolnym Egipcie, który najbardziej narażony był na częste napady. Natomiast w Górnym Egipcie osiedli wojskowych było mało. Sąsiadujące z Egiptem plemiona Nubii były zmuszone w wypadku wojny do dostarczenia pewnej liczby wojowników do dyspozycji faraonów.

Armia Starego Państwa dzieliła się na oddziały w których specjaliści "kierownicy" prowadzili wyszkolenie bojowe. Wojownicy Starego Państwa uzbrojeni byli w maczugi, oszczepy z kamiennym grotem oraz łuki, które wraz z miedzianym toporem stanowiły podstawową broń. Jako uzbrojenie ochronne służyła wojownikom drewniana tarcza obciągnięta skórą.

W połowie trzeciego tysiąclecia p.n.e. nastąpiło osłabienie władzy centralnej i rozpad Starego Państwa, który pociągnął za sobą również decentralizację władzy wojskowej.

Ponowne zjednoczenie Egiptu dokonane zostało w końcu trzeciego tysiąclecia p.n.e. i wówczas rozpoczął się okres Średniego Państwa - okres rozkwitu starożytnego Egiptu. W okresie Średniego Państwa nastąpił szybki rozwój sił wytwórczych. W związku z udoskonaleniem obróbki metali, uzbrojenie wojowników egipskich polepszyło się w stosunku do ubiegłego okresu. Oszczep i strzały miały obecnie groty z brązu, co podniosło znacznie ich wartość.

W okresie Średniego Państwa ustalone zostały załączki pierwotnej organizacji wojska. Pododdziały miały teraz określony stan 6, 40, 50, 100, 400 i 600 wojowników. Oddziały zaś liczyły: 2, 3 i 10 tysięcy wojowników. W tym czasie pojawiły się pododdziały złożone z jednolicie uzbrojonych wojowników - oszczepników i łuczników, które miały już swoje uszykowanie marszowe.

Faraonowie Średniego Państwa zwracali wiele uwagi na zabezpieczenie granic Egiptu, rozbudowując całe systemy urządzeń obronnych. Dowodem tego jest zbudowanie dla obrony południowej granicy trzech linii twierdz w rejonie pierwszej i drugiej katarakty Nilu, przy czym sama budowa twierdz została udoskonalona. Mury ich miały teraz daszki, które osłaniały broniących twierdzy wojowników oraz wysunięte do przodu baszty dla ostrzału podejść do murów, do których utrudniały ponadto dostęp specjalnie rozbudowane rowy. Spośród staroegipskich twierdz tego okresu, których szczątki zachowały się do dnia dzisiejszego najbardziej charakterystyczną jest twierdza w miejscowości Mirgissa, zbudowana w formie prostokąta. Twierdza ta posiadała mur wewnętrzny z wysuniętymi na zewnątrz basztami rozmieszczonymi w odległości 30 metrów jedna od drugiej. Mur okalał rów szerokości 8 metrów. W odległości 25 metrów od muru wewnętrznego znajdował się mur zewnętrzny, który otoczony był rowem o szerokości 36 metrów. Prócz tego na wystęпах skalnych wysuniętych poza mur zewnętrzny wybudowano odcinki muru pozwalające na flankowanie podejść od strony rzeki. Twierdza w Mirgissa była już skomplikowaną konstrukcją obronną uwzględniającą zasadę flankowania podejść co oznaczało poważny krok naprzód w rozwoju fortyfikacji.

W XVIII wieku p.n.e. do Egiptu wtargnęły azjatyckie plemiona Hyksosów, którzy opanowali kraj i władali nim blisko 200 lat. Od nich Egipcjanie nauczyli się budować wozy bojowe i używać ich w walce.

W XVI wieku p.n.e. Egipcjanie po przewlekłych walkach wyzwolili się spod panowania Hyksosów i wówczas rozpoczął się nowy okres historii starożytnego Egiptu, okres Nowego Państwa w którym nastąpił gwałtowny wzrost sił wytwórczych i uformował się ustrój kastowy.

Wojownicy w okresie Nowego Państwa stanowili drugą, obok kapłanów panującą kastę w Egipcie. Kasta wojskowa dzieliła się zależnie od wieku lub czasu służby na dwie grupy, które dla odróżnienia nosiły odmienną odzież.

W wyprawach wojennych w owym okresie uczestniczyło do kilkudziesięciu tysięcy wojowników. Większość wojowników Nowego Państwa uzbrojona była w miecze i łuki. Udoskonalone zostało uzbrojenie ochronne: prócz tarczy wojownik posiadał hełm i pancerz skórzany z przymocowanymi płytkami z brązu.

Główną siłę wojska egipskiego stanowiła piechota, która po wprowadzeniu jednolitego uzbrojenia składała się z łuczników, procarzy, oszczepników i wojowników uzbrojonych w miecze. Istnienie jednolicie uzbrojonej piechoty wysunęło zagadnienie sposobu jej uszykowania i w związku z tym powstał określony szyk, piechoty składający się z kilku oddziałów ustawionych obok siebie. u u u

Ważną częścią składową armii były wozy bojowe. Wóz bojowy składał się z drewnianego pomostu /1 m x 0,5m/ na dwóch kołach, do którego przymocowany był na stałe dyszel. Przód i boki wozu bojowego obszyte były skórą, która chroniła od strzał dolną część ciała załogi składającej się z woźnicy i jednego wojownika. Do wozu zaprzęgano dwa konie.

W czasie wypraw wojsko egipskie dzielono na kilka oddziałów które posuwały się kolumnami. Z reguły każda kolumna poprzedzona była oddziałami rozpoznawczymi, które składały się z drobnych grup żołnierzy. Podczas postojów wojska egipskie urządzały umocniony obóz^{21/} tarcz poszczególnych wojowników. W charakterystyczny sposób wojska

egipskie dokonywały szturmowania miast nieprzyjacielskich. Stosowały one uszykowanie zwane "żółwiem" /przykrycie z tarcz osłaniające wojowników z góry /oraz t.zw. "wineję" /niski daszek sporządzony z łóz winorośli i pokryty darnią. Wykorzystywano także taran /gruba okuta belka umieszczona na specjalnej lawecie przeznaczona do rozbijania muru /oraz drabiny szturmowe.

Zaopatrywaniem wojsk zajmowały się specjalne organa, które wydawały dla wojowników produkty według określonych norm z magazynów. Istniały także specjalne warsztaty, w których produkowano i naprawiano broń.

W okresie Nowego Państwa Egipcjanie posiadali silną flotę. Okręty wyposażone były w żagle i wielką ilość wiosł, zaś dziobowa część okrętu była przystosowana do taranowania okrętów nieprzyjaciela.

W okresie nowego Państwa faraonowie egipscy prowadzili liczne wojny celem rozszerzenia granic swego państwa. Choć ówczesne źródła rzucają skąpe światło na szczegóły dotyczące prowadzenia współczesnych działań to jednak na ich podstawie można wyrobić sobie pewien pogląd na sposób rozwiązywania poszczególnych zagadnień strategicznych i taktycznych.

W okresie panowania faraona Tutmozisa /1525-1491r. p.n.e./ Egipcjanie dokonali siedemnastu wypraw wojennych w wyniku których opanowali Palestynę i Syrię oraz wtargnęli do centralnych obszarów Azji Przedniej.

Owczesny faraon Tutmois III to pierwszy w historii Egiptu wódz, który przeprowadzał planowe działania zaczepne. Wyznaczał on cele strategiczne i wytrwale dążył do ich osiągnięcia /np. o znaczeniu palestyńskiego miasta Megiddo mówił on: "zdobyciem tysięcy miast - oto czym jest wzięcie Megiddo!". Zdobyć Megiddo było istotnie niezwykle doniosłym aktem, bowiem znajdowali się w nim wszyscy wodzowie wrogich Egiptowi krajów oraz ich najlepsze wojska.

W trosce zabezpieczenia sobie tyłów i osłonę marszu w głąb terytorium przeciwnika armia egipska rozbudowywała swe bazy w wybrzeży Palestyny i Syrii, zaś swe sukcesy umacniała

przez budowę umocnionych punktów, na podbitym terytorium nieprzyjaciela a także przez organizowanie wielokrotnych wypraw, których celem było całkowite podporządkowanie sobie podbitych plemion.

Tutmozis III w prowadzonych przez siebie wojnach rozwiązał szereg zagadnień z dziedziny kierownictwa strategicznego o czym świadczy słuszne określenie strategicznego celu działań każdej wyprawy oraz systematycznie przygotowywanie bazy i utrwalanie osiągniętego sukcesu.

Tutmozis III rozwiązał również szereg zagadnień w zakresie kierownictwa taktycznego o czym świadczy stała dążność faraona do wyboru trasy marszu, ustalenia ugrupowania marszowego, podział ugrupowania bojowego na trzy człony oraz stała dążność do uchwycenia inicjatywy i zaskoczenia przeciwnika.

Ważnymi z punktu widzenia rozwoju sztuki wojennej były wyprawy Egipcjan za panowania Ramzesa II /1317-1251r. p.n.e./ O jednej z tych wypraw zachowały się dość szczegółowe dane.

Przed wystąpieniem Ramzesa II na tron, Egipcjanie wyparci zostali przez Hetytów z Syrii. Państwo Hetytów było to związok plemion górskich w centralnej części Azji Mniejszej. Do wojny z Egiptem zebrali oni wielkie jak na owe czasy siły liczące 20 tysięcy wojowników i 2500 wozów bojowych. Punktem oparcia Hetytów w Syrii była twierdza Kadesz położona na lewym brzegu rzeki Oront. Kadesz otaczał kanał wypełniony wodą oraz wysokie mury obronne.

Po szeregu klęskach Egipcjanie za panowania Ramzesa II wznowili walki z Hedytami celem opanowania Azji Przedniej. Plan strategiczny Ramzesa II zakładał opanowanie wybrzeża fenickiego, urządzeniu na nim bazy i zorganizowaniu komunikacji morskiej stanowiącej najdogodniejsze połączenie z Egiptem. /W wyniku pierwszej wyprawy zadania te zostały wykonane. Egipcjanie wybudowali na wybrzeżu fenickim miasto, które stanowiło oparcie i bazę dla floty egipskiej/. Z kolei Ramzes II zamierzał wykonać uderzenie w głąb Syrii celem pobicia Hetytów i umocnienia się na

opanowanych obszarach.

Dla realizacji tego zadania Ramzes II zebrał armię liczącą ponad 20 tysięcy wojowników i w kwietniu 1312 roku, p.n.e. ruszył przez Palestynę, wybrzeże fenickie, gdzie wcześniej rozbudowano bazy dla floty egipskiej, w głąb Syrii, aż do doliny rzeki Oron. Cała armia egipska składała się z 4 oddziałów /Amon, Ra, Ptah, Sutek - nazwy od imion bogów/. Ramzes dowodził osobiście oddziałem Amon i maszerował na czele 15 km kolumny marszowej.

Po zbliżeniu się do rzeki Oron Ramzes II wprowadzony został w błąd przez dwóch specjalnie nasłanych Hetyckich, którzy twierdzili, że ich główne siły znajdują się 150 kilometrów poza twierdzą Kadesz. Ramzes II, osłabiony w wyniku fałszywych zeznań żołnierzy Hetyckich, nie zainteresował się szybkim przeproszeniem swych wojsk przez rzekę Oron. Dlatego też, przeprawa miała być przeprowadzoną w ciągu 5-6 godzin znacznie się przeciągnęła. Co gorsza, kolumna marszowa rozzerwała się i oddziały wojsk egipskich posuwały się na własną rękę, nie mając między sobą łączności o której zachowanie Ramzes II nie zatroszczył się uważając, że przeciwnik znajduje się daleko na północy.

Po przeprawieniu się z oddziałem Amon przez rzekę Oron, około 10 kilometrów na południe od twierdzy Kadesz, Ramzes II szybkim marszem wyszedł na północ od wspomianej twierdzy i rozbił tam obóz, nie mając żadnych danych o położeniu pozostałych swych oddziałów a także i o przeciwniku. Wkrótce jednak otrzymał on wiadomości, że wojska hetyckie znajdują się w pobliżu Kadeszu i że lada moment mogą rozpocząć uderzenia celem rozbicia poszczególnych oddziałów egipskich wykonujących nie skoordynowany marsz.

Bitwa w rejonie Kadeszu rozpoczęła się uderzeniem Hedytów w skrajną kolumnę marszową oddziału "Ra", który nie znając położenia spokojnie maszerował na Kadesz od południa. Po rozbiciu oddziału "Ra" wojska hetyckie /wozy bojowe/ uzyskując całkowite zaskoczenie uderzyły na oddział "Amon" dowodzony przez Ramzesa II. Oddział ten po zaciętej walce uderzył w kierunku wschodnim i zepchnął do rzeki znajdujące się tam słabe siły przeciwnika. Ramzes II sukces ten osiągnął głównie dzięki temu, że Hetyckie wozy bojowe walczyły

samotnie, bez wsparcia piechoty która w dość znacznej liczbie znajdowała się opodal, jednak z nieznanych przyczyn nie wzięła udziału w walce.

W czasie walki część Hetytów wdarła się do obozu, Ramzesa II i rozpoczęła grabież. W międzyczasie Ramzes został wzmocniony oddziałem Sutek i uderzył na przeciwnika grabiącego obóz, w rezultacie wszyscy wojownicy hetyccy znajdujący się w obozie zostali wybici.

W tej sytuacji król Hetytów rzucił do boju swój odwód 1000 wozów bojowych, które rozpoczął zaciekle ataki dążąc do rozbicia przeciwnika. Wojownicy egipscy oddziałów "Amon" i "Sutek" przez kilka godzin odpierali ataki wozów hetyckich, aż do czasu gdy nadszedł oddział Ptah. Oddział ten uderzył na tyły nieprzyjacielskich wojsk dokonując zupełnego rozbicia ich. Egipcjanie zostali panami pola bitwy, lecz twierdzy Kadesz nie zdobyli a to dlatego, że ponieśli wcześniej bardzo poważne straty.

Z końcowej fazy bitwy pod twierdzą Kadesz zachował się rysunek przedstawiający ugrupowanie bojowe oddziału "Ptah". Ugrupowanie to było pierwszym znanym w historii sztuki wojennej szykiem bojowym polegającym na rozmieszczeniu w określonym porządku wozów bojowych i piechoty. Według źródeł historycznych, ugrupowanie oddziału "Ptah" składało się z 3 linii. Pierwszą i trzecią linię tworzyły wozy bojowe, a w drugiej znajdowała się piechota uszykowana w 10 szeregów. Ponadto, prawe skrzydło ugrupowania oddziału Ptah, ubezpieczała grupa specjalnie wydzielonych wozów bojowych.

W sumie choć Ramzes II przygotował niezwykle starannie wyprawę przeciwko Hetytom nie przyniosła mu ona pozytywnych wyników i to głównie z winy samego Ramzesa II, bowiem zaniedbał on prowadzenia rozpoznania opierając się na niesprawdzonych danych. Ramzes II wykazał zupełną niefrasobliwość, nie przedsięwziął żadnych kroków dla sprawdzenia otrzymanych wiadomości, nie zorganizował również przeprawy przez rzekę Oron, wskutek czego poszczególne jego oddziały utraciły łączność taktyczną, a po zbliżeniu się do twierdzy Kadesz zostały niespodziewanie zaatakowane przez przeciwnika.

W okresie panowania Ramzesa III /1204-173 r. p.n.e./ wojska egipskie zostało zreorganizowane. Wyodrębniono piechotę i oddziały wozów bojowych, a także utworzono oddziały najemne złożone z cudzoziemców werbowane w Nubii oraz w innych państwach położonych w pobliżu Egiptu.

Reasumując należy stwierdzić, że w toku wojen starożytnego Egiptu powstały zaczątki sztuki wojennej. Rozwinęły się formy organizacyjne armii, które wyrażały się w dzieleniu jej na poszczególne oddziały i pododdziały. Struktura wojska w procesie rozwoju stawała się coraz bardziej złożona. Pojawiły się różne rodzaje piechoty /łucznicy, oszczepnicy i inne/ a także nowy rodzaj broni - wozy bojowe. Zrodziło się zagadnienie organizacji współdziałania w walce wozów bojowych z piechotą, a także różnych rodzajów piechoty pomiędzy sobą.

W wojsku egipskim znano już szyk i marsz w nogę. Pojawiła się służba rozpoznawcza oraz ugrupowanie marszowe. Wczesne ugrupowanie bojowe polegało na odpowiednim rozmieszczeniu na polu walki wozów bojowych i oddziałów piechoty. Wozy bojowe ustawiano w jednej linii, piechotę zaś w 10 szeregów w głąb. Wiele uwagi poświęcono ubezpieczeniu skrzydeł, używając do tego celu wozów bojowych.

Egipcjanie budowali urządzenia obronne w formie pojedynczych twierdz lub systemu umocnień. Wypracowano również sposoby zdobywania twierdz drogą bezpośredniego szturmu lub w wyniku długotrwałego oblężenia.

Egipcjanie posiadali także silną flotę, która walczyła częstokroć we współdziałaniu z wojskami lądowymi oraz zapewniała dobrą komunikację morską w czasie wielkich wypraw do Azji Przedniej.

Całość Armii egipskiej w początkowym okresie stanowiła odrębną kastę, która zobowiązana była do dziedzicznego pełnienia służby wojskowej. W późniejszym okresie czasu za panowania Ramzesa II wojsko-kastowe zasilano wojownikami z podbitych plemion. Był to pierwszy krok tworzenia wojsk najemnych. Wojska najemne za czasów Ramzesa II stanowiły już dość znaczną część armii.

2. Sztuka wojenna starożytnych państw Mezopotamii.

a/ Babilonia

W XIX wieku p.n.e. w Mezopotamii powstał nowy ośrodek

ekonomiczny i polityczny - Babilon. Do szczytu potęgi doszedł on za panowania Hammurapiego /1792 - 1750r. p.n.e./ w okresie tym królestwo babilońskie podporządkowało sobie terytorium państw Sumeru i Akkadu, które istniały od kilkuset lat przed Babilonem. Państwo babilońskie miało liczebne wojsko stałe. Jako wynagrodzenie za służbę wojownik babiloński otrzymywał ziemię, której nie miał prawa sprzedać, lecz którą mógł przekazać w spadku synowi, jeżeli kontynuował on służbę ojca. Wojska stałe w czasie wypraw wojennych wzmocniane były pospolitym ruszeniem rolników.

Nie małą rolę w umocnieniu potęgi militarnej królestwa babilońskiego, spełniała stolica państwa potężna twierdza - Babilon. Babilon był opasany trzema murami grubości 7,78 i 3,3m. Na jednym z nich znajdowało się około 300 baszt położonych w odległości 44 m jedna od drugiej. Mury otaczał głęboki i szeroki rów napełniony wodą. Każdy z murów miał dużą ilość bram kułtych miedzią. Babilon był najpotężniejszą twierdzą owych czasów, i dlatego też nie mógł jej zagrozić ani szturm ani długotrwałe oblężenie.

Również w poważnym stopniu przyczynił się do umocnienia sił armii babilońskiej, słynny kodeks Hammurapiego regulujący społeczne i ekonomiczne stosunki w państwie. Artykuły 26 - 41 kodeksu Hammurapiego określały obowiązki i prawa wojownika, zaś artykuły 133 - 135 mówiły o prawach wojowników wziętych do niewoli. Kodeks Hammurapiego rozróżniał dwie kategorie wojowników oraz dwa stopnie dowódców nie wyjaśniając niestety, na czym polegała różnica między nimi. Ale i te skąpe dane mają duże znaczenie, gdyż świadczą o istnieniu określonej struktury wojska babilońskiego i hierarchii wojskowej. Uchylanie się wojownika od wyprawy a nawet usiłowanie wystawienia najemnika w zastępstwie karano śmiercią. Wojownika, który dostał się do niewoli w myśl przewidywań kodeksu Hammurapiego państwo zobowiązane było wykupić co oczywiście miało bardzo doniosłe znaczenie w podniesieniu wartości armii.

W sumie kodeks Hammurapiego stanowi dokument, będący jedną z pierwszych prób uregulowania praw i obowiązku żołnierzy.

W połowie VI wieku przed naszą erą państwo babilońskie zostało zaatakowane przez Persów, którzy po

przewlekłych, trwających kilka lat walkach opanowali cały kraj. Łącznie ze stolicą - Babilonem i włączyli go do swego imperium, kładąc kres istnieniu Babilonii.

b. Asyria

Również w XIX w. p.n.e. w górnym biegu rzeki Tygrys, na północ od Babilonii, powstało silne państwo niewolnicze - Asyria ze stolicą Assur. Mieszkańcy Asyrii trudnili się hodowlą bydła i rolnictwem. Hodowli koni nie prowadzono i dlatego też konie dla wojska sprowadzano z Armenii i Iranu.

Za panowania Tiglat - Pilesara II /1745-727r. p.n.e./ i tak już silna armia asyryjska ^{została} zreorganizowana. Dotychczas składała się ona z posiadaczy ziemi którzy stawiali się na wyprawy wojenne z własną bronią. Teraz zaczęto rekrutować do wojska przeważnie zbidniałych rolników uzbrajając ich na koszt państwa. W ten sposób powstało wojsko stałe, noszące nazwę "oddziału królewskiego", do którego włączano także jeńców. Ponadto istniał jeszcze specjalny oddział ochrony króla. Liczebność wojska stałego była tak duża że Tiglat - Pilesart mógł dokonać niektórych wypraw nie powołując pospolitego ruszenia plemion.

Uzbrojenie wojska syryjskiego odznaczało się wielką różnorodnością i wysokimi jak na owe czasy zaletami. Wojownicy używali łuku i strzał z metalowymi grotami, procy, krótkiego oszczepu z brązowym grotem, miecza, sztyletu i maczugi okutej żelazem.

Uzbrojenie ochronne w porównaniu z armią egipską także zostało udoskonalone: z pod hełmu zwisała zasłona karku i bocznych części twarzy. Tarcze wojowników były różne, tak pod względem kształtu i materiału jak również pod względem przeznaczenia. Wojownicy posiadali lekkie tarcze okrągłe lub czworokątne oraz ciężkie wysokie tarcze o kształcie prostokątnym z wygięciem tworzącym daszek i osłaniającym wojownika z góry.

Każdy wojownik wyposażony był w żelazny topór lub motykę na długim trzonku. Narzędzia te używano przy budowie dróg i urządzeń obronnych a także do burzenia zdobytych twierdz.

Charakterystyczną jest struktura wojska asyryjskiego, która miała już dość złożone, jak na owe czasy, formy organizacyjne. Armia asyryjska była armią stałą, liczyła ona kilkadziesiąt tysięcy ludzi. Podstawową jednostką organizacyjną był "kirsu" /oddział/, liczący 500-2000 tys. wojowników. "kirsu" dzielił się na

piędziesiątki, a te zaś z kolei na dziesiątki. Kilka "kirsu" tworzyło "emukę" /silę/, którą dowodził wyznaczony przez króla wódz.

W ciekawy sposób ukształtował się w armii asyryjskiej stosunek liczbowy między poszczególnymi rodzajami wojsk. I tak na 200 piechurów przypadało średnio 10 jeźdźców i jeden wóz bojowy, zaś na jednego ciężko zbrojnego piechura - dwaj łucznicy. Jak więc z powyższego wynika w armii asyryjskiej istniały już dość złożone formy organizacyjne.

Piechotę asyryjską dzieliła się na ciężką i lekką. Ciężka piechota uzbrojona była w oszczepy i miecze, przy czym jako uzbrojenie ochronne posiadała pancerze, hełmy i duże tarcze. Lekka piechota składała się z łuczników i procarzy. Jednostką bojową stanowili dwaj wojownicy: łucznik i tarczownik przy czym ten ostatni osłaniał tarczą w spółtowarzysza. Asyryjska piechota działała z zwartym szykiem, po zbliżeniu się do przeciwnika łucznicy prowadzili walkę pod osłoną ciężko - zbrojnych piechurów posiadających duże tarcze. Z tarcz tych tworzono w toku walki posuwającą się do przodu charakterystyczną osłonę w kształcie muru, pod którego osłoną dążono do walki wręcz.

Wozy bojowe stanowiły w armii asyryjskiej przez długi okres czasu obok piechoty zasadniczy trzon armii. Wóz bojowy zaprzęgany był w dwa albo 4 konie. Załoga wozu składała się z 2 wojowników - łucznika i woźnicy. Często załogę wozu zamacniano dwoma tarczownikami, którzy osłaniaли łucznika i woźnicę.

Prócz piechoty i wozów bojowych w armii asyryjskiej istniały zaczątki konnicy. Jeźdźcy pojawili się w wojsku asyryjskim w większej ilości w VIII w. p.n.e. Początkowo jeźdźcie siedział na koniu nie osiodłanym, później zaczęto stosować wysokie w prawdzie bardzo jeszcze prymitywne siodło. Jeźdźcy prowadzili walkę parami, jeden z nich uzbrojony był w łuk, a drugi w oszczep i tarczę, a niekiedy i miecz. Zwartych oddziałów konnicy w armii asyryjskiej nie tworzono ani w czasie pokoju, ani w czasie wojny. Szerokie wykorzystanie w armii asyryjskiej lekko i ciężko - zbrojnej piechoty oraz wozów bojowych i konnicy doprowadziło do zrodzenia się bezpośredniego współdziałania tych rodzajów wojsk w walce. Wydarzenie to było doniosłym osiągnięciem w dziedzinie ówczesnej sztuki wojennej i szybko przyjęło się w innych armiach. Do wykonywania różnego rodzaju prac takich jak:

budowa dróg, i mostów oraz zakładanie baz, armia asyryjska posiadała specjalne oddziały, stanowiące zaczątek wojsk inżynieryjnych.

Armia asyryjska dysponowała wysoko rozwiniętą jak na owe czasy techniką oblężniczą. Posiadała ona na wyposażeniu tarany, do rozbijania murów twierdz, wieże oblężnicze, drabiny szturmowe oraz worki skórzane, które wypełniano powietrzem i wykorzystywano do przeprawienia poszczególnych wojowników przez rzeki. Worki skórzane służyły także do budowy tratw i pływających mostów, które wojownicy asyryjscy w toku swych licznych wypraw musieli często wykorzystywać.

W toku licznych bojów prowadzonych przez Asyrię wykształtowały się w armii asyryjskiej określone metody prowadzenia walki. Szyk bojowy armii asyryjskiej składał się z łuczników, oszczepników, wozów bojowych i jeźdźców. Przyczyną podstawę sztyku bojowego stanowiły wozy bojowe, za którymi umieszczono jeźdźców.

Piechotę stawiano zwykle do walki w trzech szeregach. Łucznicy walczyli zwykle w przodzie pod osłoną tarczowników. Czasem jednakże stawali w tylnym szeregu przy czym w tym wypadku pierwsze dwa szeregi pochylały się lub klękały, by łucznicy mogli strzelać ponad nimi.

Jazda walczyła w nieregularnych grupach i praktycznie dla dobrej piechoty nie była ona w stanie stworzyć poważniejszej groźby.

Armia asyryjska umiejętnie przeprowadzała oblężenie i szturm twierdz. W tym celu stosowano tarany - grube belki, mające z przodu szerokie lub ostre okucie. Taran zawieszano na łańcuchach w drewnianej obudowie, ustawionej na 6-ciu kołowym wozie. Obudowa ta chroniła znajdujące się wewnątrz w niej wojowników. W jej przedniej części budowano zwykle wieżyczkę, w której umieszczono łuczników broniących taranu.

Przy oblężeniu twierdz armia asyryjska stosowała wieże oblężnicze i podkopy a także wykorzystywała właściwości terenu, aby zapewnić sobie panowanie nad murami obleganej twierdzy i ułatwić możliwość miotania do niej żagwi i strzał zapalających. Dla osłony łuczników przed ostrzałem z murów obleganej twierdzy wkopywano w ziemię tarczę tworzącą z nich zwartą ścianę.

Szturm celem zdobycia miasta lub twierdzy przeprowadzano według następującej metody: w pierwszej kolejności wykonywano przy pomocy taranów wyłom, zaś po jego wykonaniu ruszała do szturm piechota lekkozbrojna wykorzystując wyłom oraz drabiny szturmowe celem wdarcia się w głąb twierdzy. Piechota ciężkozbrojna

w czasie szturmów osłaniała swymi olbrzymimi tarczami łuczników i procarzy, którzy miotając strzały i kamienie na obrońców twierdzy ubezpieczali posuwanie się kolumn szturmowych, nie biorąc jednakże bezpośredniego udziału w szturmie.

Dowództwo armii asyryjskiej organizując wyprawę wojenną posiadało zazwyczaj szczegółowe dane o wewnętrznej i zewnętrznej sytuacji politycznej przeciwnika, o stanie jego armii i terenie na którym miały być prowadzone działania. Danych tych dostarczali liczni szpiedzy asyryjscy, co świadczy o tym, że w państwie asyryjskim istniał już wywiad agenturalny.

Władcy asyryjscy poświęcali wiele uwagi problemowi wzmocnienia potęgi militarnej państwa. Celowi temu służyły doskonale rozbudowane drogi wojskowe, które łączyły centrum polityczne państwa z jego kresami i terytoriami podbitymi. Na drogach urządzone zostały stacje pocztowe, oraz zainstalowana została sygnalizacja. Doskonale zorganizowana komunikacja i łączność miały na celu przede wszystkim zapewnienie gotowości bojowej wojska, by mogło ono szybko skoncentrować się w dowolnym rejonie kraju celem dokonania napaści na sąsiada, lub zdławienia każdego powstania wymierzonego przeciwko panowaniu asyryjczyków.

Państwo asyryjskie posiadało silną i liczną armię, lecz źródła jej uzupełnienia były ograniczone bowiem wartość rządzącą zwolniono od służby wojskowej co doprowadziło do stopniowego wzrostu w wojsku asyryjskim kontygentów plemion zależnych i pół zależnych. Wartość tych wojsk w warunkach prowadzenia zwycięskich wojen, była bardzo duża. Kiedy jednak Assyria została osłabiona przez wewnętrzne powstanie niewolników i cięższych plemion i zaczęła ponosić klęski, armia asyryjska zaczęła szybko tracić swoją wartość bojową i w rezultacie 605 roku p.n.e. państwo asyryjskie rozpadło się pod ciosami Babilończyków i Medów.

Nowością w sztuce wojennej, w porównaniu ze starożytnym Egiptem, było pojawienie się w Asyrii silnej armii stałej liczącej kilkadziesiąt tysięcy wojowników. Armia ta miała znacznie bardziej skomplikowaną strukturę i doskonalsze formy organizacyjne, co niewątpliwie sprzyjało

rozwojowi taktyki.

Rozwój taktyki piechoty wyrażał się w osiągnięciu pewnych rezultatów w sensie regularności poruszania się i ustawiania szeregów. W omawianym okresie wzrosło znaczenie konnicy asyryjskiej która zaczęła ^dogrywać doniosłą rolę w bitwie, wypierając stopniowo wozy bojowe szczególnie przy wykonywaniu zadania prowadzenia pościgu za rozbitym nieprzyjacielem.

W armii asyryjskiej uwidacznia się rozwój techniki bojowej, techniki budowania dróg oraz środków przeprawowych. W państwie asyryjskim istniało doskonale rozwinięta sieć dróg wojskowych oraz związany z nią system łączności. Zaopatrywanie armii asyryjskiej w broń i eksipunek prowadzone było scentralizowanie przez specjalne organa państwowe.

3. Sztuka wojenna w starożytnej Persji

Plemiona perskie zamieszkiwały płaskowyż Irański, zajmując obszar między Morzem Kaspijskim i Zatoką Perską. Wzmianki o nich znajdujemy już w dokumentach asyryjskich pochodzących z IX wieku p.n.e. Mieszkańcy dolin położonych w zachodniej części Iranu zajmowali się rolnictwem, w stepach zaś ciągnących się w części wschodniej rozwinęła się szeroko hodowla bydła, a w szczególności hodowla koni, która stała się podstawą szybkiego rozwoju jazdy, jako głównego rodzaju wojsk w armii perskiej. Krainy które weszły w skład Persji obfitowały w zasoby metali co przyczyniło się do rozwoju rzemiosła i zapewniło wytwarzanie dobrej jak na owe czasy broni i to w stosunkowo dużych ilościach.

W końcu VIII wieku p.n.e. powstał związek plemion perskich, który prowadził wojny zarówno z Asyrią, jak i utworzonym w tymże czasie związkiem plemion Medyjskim. W połowie VI wieku p.n.e. związek plemion perskich przerodził się w potężne niewolnicze państwo. Potęga ta była jednak krótkotrwała, gdyż państwo perskie stanowiło w zasadzie nietrwały zlepek wojskowo-administracyjny w którym ogromną większość stanowiła ludność podbitych i ujarzmionych plemion.

W okresie panowania Cyrusa /558-529r. p.n.e./ została zorganizowana wielka armia perska, w której znaczną część stanowiła jazda. Chociaż jazda perska podobnie jak jazda innych armii

- 17 -

stażożytnych była nadal nieregularna, w walkach jednakże spełniała doniosłą rolę i dlatego też dzięki swym walorom szybko wyparła wozy bojowe na drugi plan. W połowie VI w. p.n.e. Persowie podbili Lidie a następnie Babilonię i Egipt osiągając liczne zwycięstwa właśnie głównie dzięki użyciu dużej ilości doskonałej jazdy nieznanej w innych państwach.

Z tego okresu walk prowadzonych przez armię perską na uwagę zasługuje ciekawy sposób zdobycia przez nie potężnej twierdzy Babilonii, która w końcu VII w. p.n.e. była najpotężniejszą twierdzą ówczesnych czasów. Ani szturm ani długie oblężenie nie przyniosły armii perskiej pomyslnych rezultatów. W tych warunkach Cyrus postanowił opanować Babilon przez wprowadzenie swych wojsk do miasta łożyskiem rzeki Euratu. Zamiar ten postanowiono zrealizować w noc świąteczną, kiedy czujność strażników babilońskich będzie najbardziej osłabiona. W myśl wytycznych Cyrusa wojownicy perscy przekopali powyżej Babilonu kanały łączące Eufrat z znajdującym się w pobliżu wyschłym jeziorem. Wieczorem otwarto śluzy i wody Eufratu zostały skierowane kanałami do jeziora. Gdy woda w rzece spadła, wojownicy perscy korytem jej wdarli się do miasta opanowując bez poważniejszych trudności potężną twierdzę-Babilon. Po jego upadku całe państwo włączone zostało w skład państwa perskiego.

W późniejszym okresie, za panowania Dariusza I w wyniku szeregu posunięć dokonanych przez niego nastąpił dalszy wzrost potęgi Persji.

Potęę swego państwa Dariusz I oparł na wolnych persach i kapłanach. Przy czym ludność plemion perskich zwolniona została od płacenia danin, oraz od wykonywania prac przy budowie twierdz, dróg czy też pałaców i faktycznie żyła kosztem ujarzmionych plemion i narodowości. Wolni persowie byli wojownikami i stanowili trzon różnoplemiennego wojska perskiego.

Terytorium państwa perskiego zostało podzielone na dwadzieścia satrapii /wielkich prowincji/ w granicach dawnych torów państwowych. W każdej satrapii rozlokowane były duże, stałe garnizony, na których czele stali dowódcy wyznaczeni przez Dariusza. Dowódcy ci nie podlegali strąpom, którzy poza tym mieli nieograniczoną władzę na swoim obszarze administracyjnym. Szereg garnizonów

rozmieszczonych w kilku satrapiach podlegało dowódcy okręgu wojskowego. W całym państwie było 5 okręgów wojskowych i w nich zgrupowana była cała potężna armia perska.

Trzonem armii perskiej była gwardia przyboczna króla. W skład gwardii wchodziło 10 tysięcy wojowników /piechurów/, tak zwanych "nieśmiertelnych", 1000 halabardzistów oraz 1000 żołnierzy konnej straży przybocznej.

Przed wielkimi wyprawami przeprowadzano we wszystkich satrapiach zaciąg wojsk. Jednak oddziały z zaciągu były bardzo niejednolite pod względem uzbrojenia i wartości bojowych. W skład armii perskiej wchodziły także oddziały najemników, między innymi także oddziały najemników-greckich. W czasie wypraw towarzyszyły wojsku ogromne tabory oraz wielka ilość niewolników, co w poważnym stopniu odbijało się na ruchliwości i wogóle zdolności poruszania się armii perskiej.

Armia perska była armią wyjątkowo różnorodną pod względem składu i uzbrojenia. Poważną część armii stanowili jeźdźcy i piesi łucznicy uzbrojeni w łuki które były główną bronią w armii perskiej. Dlatego też walka przy użyciu broni miotającej była zasadniczą formą działań wojowników perskich. Wprawdzie posiadali oni miecze i krótkie włócznie jednak stanowiły one broń drugorzędna. Wozy bojowe używane były w armii perskiej w dość dużych ilościach i stanowiły znaczną jej część, lecz jako rodzaj wojska już przeżyły się, gdyż nie mogły walczyć przeciwko regularnym wojskom jakie w tym czasie zaczęły się pojawiać głównie w państwach greckich.

Pod względem organizacyjnym armia perska dzieliła się na tysiące, setki i dziesiątki.

Szyk bojowy armii perskiej składał się ze skrzydeł, którymi dowodzili członkowie rodziny królewskiej, ponieważ nie ma żadnych danych o regularności i zwartości tego szyku należy sądzić, że persowie walczyli w zasadzie tłumem, z tym że piechota i jazda działały oddzielnie nie mieszając się z sobą.

Ważnym wynikiem wojen prowadzonych przez państwo perskie w V wieku było zrodzenie się nowej struktury armii, bowiem w toku ich trwania wozy bojowe utraciły swoje znaczenie,

zaś środkiem manewru stała się teraz nieregularna jazda -
poprzeczniczka jazdy regularnej.

W armii perskiej pojawiły się nowe momenty w systemie rekrutacji wojska, która dokonana była przez dosę wódców okręgów wojskowych na rozkaz króla.

Wreszcie na uwagę zasługuje rozbudowanie w granicach państwa perskiego gęstej sieci dróg, niezbędnych dla szybkiego przesuwania wojsk. Drogi przecinały państwo perskie we wszystkich kierunkach. Wzdłuż dróg, dla ich ochrony i wogóle dla wzmocnienia państwa, zbudowano w odstępach 20 km, umocnione punkty i obsadzone je załogami. Również wzdłuż dróg w odstępach 5 kilometrów rozmieszczone były placówki konne, które obsługiwały pocztę rządową, zapewniając szybkie przekazywanie wiadomości nawet do najbardziej odległych obszarów imperium perskiego. Gęsta sieć dróg, była jednym z poważnych autów w ręku dowódców armii perskiej, gdyż zapewniała ona szybkie przemieszczanie nie tylko drobnych, lecz dużych zgrupowań wojsk do dowolnego punktu olbrzymiego państwa. Stąd też władcy państwa perskiego przywiązywali do tego zagadnienia tak wiele wagi, podobnie zresztą jak i w wiekach późniejszych niektórzy władcy imperium rzymskiego.

W V wieku p.n.e. na skutek szybkiego wzrostu nierówności społecznej i pogłębienie się sprzeczności między samymi persami nastąpiło osłabienie armii i jej zaplecza. Brak dobrze rozwiniętej własnej bazy ekonomicznej i zaostrzenie się sprzeczności religijnych, narodowościowych oraz klasowych doprowadził armię perską do licznych klęsk, a samą persję w konsekwencji do upadku.

II: Powstanie i zaczątki rozwoju sztuki wojennej w państwach starożytnych dalekiego Wschodu.

1. Sztuka wojenna w starożytnych Indiach.

Chociaż Indie są oddzielone od reszty lądu azjatyckiego wysokimi łańcuchami górskimi tym nie mniej ludy zamieszkujące je prowadziły handel i walczyły z państwami starożytnego Wschodu, wywierając tym samym wpływ na ich

organizację wojskową i sztukę wojenną.

Doliny rzek Indusu i Gangesu stanowią najdogodniejszą terytoria do osiedlenia się i dlatego też tam właśnie już w cztery tysiące lat p.n.e. mieszkali liczne plemiona. Plemiona te na początku pierwszego tysiąclecia p.n.e. zostały objęte procesem formowania się klas. Podstawowym zajęciem ludności starożytnych Indii było rolnictwo oparte o szeroko rozwinięty system irygacyjny, równocześnie zaś istniała dobrze rozwinięta hodowla bydła.

Dorzecze rzek Indusu i Gangesu zamieszkiwały liczne plemiona, na czele każdego z nich stał "radża" - król, który w czasie wojny był także dowódcą wojsk. Natomiast na czele kilku połączonych plemion stał "Zmacharadża" - wielki król. Społeczeństwo Indii podzielone było na kasty: bramini /kapłani/ kszatriowie /wojownicy/ waisjowie /rolnicy, rzemieślnicy i kupcy/, i czwarta kasta panująca, zaś siudrowie - uciskani biedacy stanowili czwartą kastę, która była pozbawiona praw.

Struktura wojska starożytnych Indii miała swoją specyfikę. W skład wojska wchodziła piechota, wozy bojowe, jeźdźcy i słonie. Piechota w wojsku indyjskim była głównym rodzajem broni, posiadała ona na wyposażeniu wielkie łuki wzrostu człowieka, oraz takiej samej wielkości tarcze skórzane. Ponadto piechura uzbrojeni byli w długie i szerokie miecze.

Jazda w armii indyjskiej była nieliczna no i oczywiście nieuregulowana. Każdy jeździec miał po dwie włócznie które wykorzystywał do miotania na przeciwnika. W armii indyjskiej szeroko stosowano w walce słonie bojowe. Na grzbiecie słonia używanego do walki umieszczano wieżyczkę, w której znajdowali się łucznicy uzbrojeni w łuki i dziurki. Slonie wykorzystywane były całymi grupami w walce, dzięki swej przebojowości stanowiły one przez długi okres czasu postrach dla nieprzyjacielskiej piechoty.

W VI - IV w p.n.e. państwa północno-zachodnich Indii walczyły o zachowanie swej niezależności, z perskim państwem despotycznym a później z wojskami Aleksandra Macedońskiego. W źródłach historycznych brak jest jakichkolwiek wiarogodnych danych o przebiegu awczesnych wojen czy bitew które ukazywały nam charakterystyczne cechy

indyjskiej sztuki wojennej.

Zachował się jednak dokument stanowiący jedną z pierwszych prób teoretycznego uogólnienia doświadczeń wojennych starożytnych państw Indii północnych. Dokumentem tym są "Prawa Manu", których rodowód sięga głębokiej starożytności. "Prawo Manu" poświęcają wiele uwagi zagadnieniom sztuki wojennej. Ostateczna redakcja "Prawa Manu" pochodzi z okresu pierwszego wieku p.n.e. wobec czego jest zupełnie prawdopodobne, że wpłynęła na nie chińska i grecka myśl wojskowa. Jednakże podstawowymi źródłami historycznymi "Prawa Manu" są starożytne dokumenty indyjskie.

W sumie, w starożytnych Indiach istniało silne wojsko kastowe, będące wojskiem stałym. Wojsko to rozlokowane było w twierdzach i w zaludnionych okolicach. Poważną siłę w wojsku indyjskim stanowiły słonie bojowe, które stanowiły groźną siłę dla piechoty i jazdy nieprzyjacielskiej szczególnie jeśli wojska te były nieregularne, lub gdy zetknęły się ze słoniami pierwszy raz i nie znały sposobów walki z nimi.

2. Sztuka wojenna w starożytnych Chinach.

W drugim tysiącleciu p.n.e. w południowo-wschodniej części Azji na równinie nadmorskiej, pociętej wielką ilością rzek powstały chińskie państwa niewolnicze. Rzeki i jeziora stanowiły dogodne drogi komunikacyjne i sprzyjały zjednoczeniu licznych plemion chińskich.

W centralnej części Chin w dolinie środkowego biegu rzeki Gangesu, na początku drugiego tysiąclecia p.n.e. żyło plemię Ing. Głównym zajęciem tego plemienia było myśliwstwo i rybołówstwo obok których stopniowo zaczynała się rozwijać hodowla i rolnictwo. Na czele plemienia stał "wang" - naczelnik plemienia i dowódca wojowników, który z czasem stał się dziedzicznym władcą.

W najdawniejszym państwie chińskim znano już jeźdźców i wozy bojowe, które stanowiły ważną część składową armii. Oddziały jeźdźców składały się zwykle z 300 ludzi i stanowiły znaczną część nielicznej wówczas armii chińskiej.

Wojownicy chińscy plemienia Ing uzbrojeni byli w łuki z pierzastymi strzałami. Do uzbrojenia należały także topory bojowe, włącznie i dziuryły z brązowymi i kościanymi grotami. Poza tym wojownicy plemienia Ing posiadali broń specjalną zwaną "he" - był to szczególnego rodzaju topór - sztylet. Prócz uzbrojenia zaczepnego wojownicy chińscy posiadali także uzbrojenie ochronne w skład którego wchodziły tarcze oraz hełmy z brązu.

W XII wieku p.n.e. rozwinęło się plemię Cziou, osiadłe w dolinie rzeki Wei-ho /obecnie prowincja Szansi/ i rozpoczęło walki z plemieniem Ing. W końcu XII wieku p. n.e. wojska Cziou podbiły Ing i wówczas utworzone zostało niewolnicze państwo despotyczne Cziou, którym rządził wang przez podległych mu książąt.

Jednostką administracyjną-gospodarczą była "wspólnota sąsiedzka" składająca się z ośmiu zagród. Otrzymała ona ziemię od wanga i była za to zobowiązana do różnych wobec niego powinności takich jak: dostarczenie wojowników, broni i wołów, oraz żywności i paszy. Jedna z ośmiu zagród wystawiała wojownika a siedem innych wypełniało pozostałe powinności. Tak więc z istniejących w tym czasie 700 tysięcy zagród chłopskich utworzono 100 tysięczną armię, rekrutującą się z chłopów, którą utrzymywali sami chłopci.

Cztery "wspólnoty sąsiedzkie" tworzyły wioskę zaś cztery wioski - osiedle, natomiast cztery osiedla - gminę. W czasie wojny dla jej zabezpieczenia gmina zobowiązana była dostarczyć 75 wojowników, jeden wóz bojowy, cztery konie i szesnaście wołów.

Strukturę ówczesnego chińskiego wojska charakteryzowała przewaga wozów bojowych i konnicy. Głoszono powszechnie, że wozy bojowe i konnica to siła bojowa armii - bowiem dziesięć wozów bojowych rozbija oddział liczący tysiąc ludzi, sto wozów bojowych zdolne jest do rozbicia dziesięciu tysięcy ludzi, zaś stu jeźdźców potrafi zmusić do ucieczki tysiąc ludzi".

Wozy bojowe ustawiano w armii chińskiej na skrzyżkach ugrupowania bojowego. Przeznaczano je do rozbicia głównych sił nieprzyjaciela oraz do przecięcia uciekającemu przeciwnikowi dróg odwrotu.

W armii chińskiej wykorzystywane były dwa rodzaje wozów: bojowe, zaprzężone w czwórkę koni i ciężkie transportowe zaprzężone w dwadzieścia wołów które przeznaczone były nie tylko do transportu, lecz także do budowy improwizowanych umocnień. Przy każdym wozie bojowym znajdowało się 75 wojowników. Spośród nich trzech ciężkozbrojni walczyli, na wozie, pozostali zaś podzieleni byli na trzy pododdziały: jeden stawał przed wozem, a dwa pozostałe - na skrzydłach. Do wozu bojowego przydzielono wóz transportowy, obsługiwany przez 25 wojowników.

Jazda chińska była dość liczna, przeznaczono ją z zasady do prowadzenia rozpoznania, do prowadzenia pościgu za rozbitym nieprzyjacielem oraz do przecinania przeciwnikowi dowozu żywności i do atakowania jego najlepszych oddziałów.

Ciekawe światło na sztukę wojenną w starożytnych Chinach rzucił Mao-Tse-Tung w pracy: "Zagadnienia strategii wojny rewolucyjnej", w pracy tej zilustrował zasadę obrony strategicznej na przykładzie wojny pomiędzy księstwami Lu i Tsi /dziś prowincja Szantung/ która toczyła się w pierwszej połowie VII wieku p.n.e. W toku jej trwania w czasie bitwy pod Czangszao wojska księstwa Lu, po uprzednim odwróceniu w aktywnej obronie odparły trzykrotnie uderzenie wojsk Tsi, wyczerpały je a następnie same rozpoczęły uderzenie zadając przeciwnikowi klęskę. Podobny sposób prowadzenia wojny z nieprzyjacielem spotykamy w historii sztuki-wojennej po raz pierwszy i z tego też względu zasługuje on na szczególną uwagę.

W VI - V wieku p.n.e. w armii chińskiej istniała już sprecyzowana struktura organizacyjna. Najmniejszym pododdziałem było "U" /piątka/, pięć "U" tworzyło "lian", /25 wojowników/ cztery, "lian" tworzyło "tsu" /100 wojowników/, pięć "tsu" tworzyło "liuci" /500 wojowników/, pięć "liuci" tworzyło "si" /2500 wojowników/, pięć "si" tworzyło "tsiung" /12500 wojowników/. Wyższy związek stanowiły trzy "tsiung" /37500 wojowników/ przy czym każde z tych "tsiung" miało określone przeznaczenie taktyczne:

straż przednia /awangardę/, siły główne /centrum/ i straż tylna /ariergarda/.

Podstawą organizacji konnicy był system nieco odmienny, piątka stanowiła najmniejszy pododdział, dwie piątki /10 jeźdźców/ - następny z kolei a dalej szły pododdziały po 100 i 200 jeźdźców.

Wozy bojowe zorganizowane były inaczej: najmniejszy pododdział stanowiło pięć wozów, dwie piątki tworzyły następny większy pododdział, a dalej szły pododdziały po 50 i 100 wozów.

Wojsko chińskie miało już w najdawniejszych czasach ustalone formy ugrupowania bojowego. Ośrodkiem ugrupowania pododdziału był wóz bojowy, w przodzie wozu bojowego i na jego skrzydłach ustawiała się piechota, zaś z tyłu wóz transportowy z obsługą. Według tejże zasady ugrupowanie bojowe wojska składało się z pięciu części: centrum - siły główne w składzie jednego "tsiung" przy którym znajdował się dowódca całości armii na skrzydłach rozmieszczono dwa "tsiung" /po jednym na każdym/, w przodzie znajdowała się straż przednia w sile jednego "tsiung", zaś z tyłu straż tylna również w składzie jednego "tsiung". Stosowano także ugrupowanie bojowe składające się z większej ilości "tsiung".

W starożytnej armii chińskiej istniał także powszechnie stosowany określony system dowodzenia. Pododdziałami dowodzone glosem, związkami taktycznymi, zaś za pomocą bębnow, gongów proporców i emblematów. Innymi słowy dowodzenie realizowane było środkami dźwiękowymi i wzrokowymi, które częstokroć były dublowane.

Ciekawym przykładem taktyki starożytnego wojska chińskiego była bitwa pod Czanping w 280 roku p.n.e. Bitwa ta miała miejsce w czasie wojny między plemionami Tsin i Cziou. Wojskom plemienia Tsin dowodził Bo Tsi i właśnie on w charakterystyczny sposób zaplanował i zrealizował plan rozbitcia przeciwnika. W pierwszej fazie bitwy do natarcia przeszły wojska plemienia Cziou, natychmiast po ich uderzeniu przeciwnik załamał się, wówczas rozpoczęły one energiczny pościg za wycofującymi się oddziałami nieprzyjaciela nie zdając sobie sprawy z tego, że wojska Bo Tsi rozpoczęły zaplanowany odwrót, celem wciągnięcia przeciwnika w zasadzkę.

W wyniku odwrotu główne siły wojska Bo Tsi schroniły się w umocnionym obozie. Jednak część sił /25 tysięcy wojowników została ukryta w zasadzce w ten sposób, iż znalazła się w międzyczasie na tyłach nieprzyjaciela.

W chwili gdy wojska Cziou podeszły pod umocniony obóz rozpoczęła się druga faza bitwy. 25 tysięczne zgrupowanie ukryte dotąd w zasadzce na tyłach wroga przeszło do energicznych działań połączonych z uderzeniem jazdy Bo Tsi na skrzydła oraz piechoty od czoła na zdezeriętowane wojska Cziou. W wyniku skoordynowanych działań wojsk Bo Tsi zaskoczony nieprzyjaciel został bez trudu w krótkim czasie zupełnie rozбит.

W rozwoju sztuki wojennej starożytnych Chin dużą rolę odegrał okres pierwszych scentralizowanych państw despotycznych /dynastia Tsin i zachodnia dynastia Han/, obejmujący okres od III wieku p. n.e. do III wieku n.e. W okresie tym Chińczycy prowadzili liczne wojny z Hunami i plemionami koczowniczymi zamieszkującymi Mongolię. Hunowie dysponowali masami bardzo ruchliwej konnicy i bezustannie pustoszyli prowincje północnych Chin. Walka armii chińskiej z Hunami była nadzwyczaj utrudniona ze względu na małą ilość konnicy posiadanej wówczas przez wojowników chińskich. W tych warunkach Hunowie zwykle łatwo mogli unikać bitew z siłami głównymi przeciwnika. We właściwym czasie wycofywali się oni w głąb Mongolii i niezwłocznie organizowali nowy najazd z kierunku, z którego najmniej się ich można było spodziewać.

W końcu IV wieku p.n.e. celem ograniczenia nieustannych najazdów Hunów. Chińczycy rozpoczęli budowę słynnego muru "Biang-czeg" /mur pograniczny/, który nieustannie doskonalono i poprawiano aż do XVI wieku. Wielki Mur Chiński /współczesna nazwa muru/ "Biengczeg" zbudowany został na przestrzeni 2500 kilometrów. Zaczyna się on przy starej twierdzy chińskiej Szanghaj - huang nad zatoką Liaotung, biegnie grzbietami górskimi i brzegami rzek w kierunku zachodnim, aż do twierdzy Tsiaju-haug". Wielki Mur jest wałem ziemnym, obłożonym kamieniami. Wysokość jego dochodzi do 16 metrów, grubości w części dolnej wynosi 8 metrów, zaś w części górnej 5 metrów. Na murach w nierównych odstępach zbudowane zostały czworokątne dwupiętrowe wieże

z wewnętrznymi schodami, zaś co 100 metrów zbudowano występy służące do flankowania podejść.

Wielkiego Muru Chińskiego strzegły wojska pograniczne składające się z oddziałów liczących po 145 wojowników którzy między innymi uzbrojeni byli w nieznaną wówczas w innych armiach broń, jaką były kusze. Każdy oddział odpowiadał za obronę grupy wież strażniczych w charakterystyczny sposób w wojskach pogranicznych strzegących Wielkiego Muru Chińskiego zorganizowany został system łączności.

Wzdłuż Wielkiego Muru rozmieszczone były co 4 kilometry posterunki obserwacyjne. Przy każdym posterunku przygotowano stos suchej trzciny, który zapalano przy zbliżaniu się przeciwnika. Do sygnalizacji używano także znanych już w Chinach rakiet. Ponieważ każdy posterunek natychmiast przekazywał dalej przyjęty sygnał zapewniało to w efekcie szybkie rozpowszechnianie wiadomości o grożącym niebezpieczeństwie.

Wykonanie Wielkiego Muru oraz budowa szeregu dróg strategicznych była dowodem istnienia wysokiego poziomu sztuki inżynieryjnej w starożytnych Chinach.

Zbudowanie "Wielkiego Muru" przez Chińczyków jednakże mimo wszystko napadów Hunów nie wykluczyło. Konieczność walki z nieuchwytnym przeciwnikiem zmusiła władców chińskich do sformowania licznej konnicy, która zastąpiła zbyt ciężkie wozy bojowe i zapewniła możliwość pobicia Hunów. W końcu II wieku p.n.e. za panowania U-Ti jeden z wybitniejszych wodzów chińskich Wei-Tsinga, zadał przeciwnikowi szereg klęsk głównie dzięki wykorzystaniu dużej ilości konnicy, która nieustępowała pod względem ruchliwości Hunom. Jego sukcesy rozwinął w późniejszym czasie Hiniu-Pinga dowódca wielkiej armii złożonej z łuczników konnych. Działania wielkich mas konnicy chińskiej oszołomiło Hunów i stało się przyczyną ich nowych klęsk oraz wyparcia ich w głąb Mongolii. W dalszych działaniach już w początku I wieku p.n.e. konnica chińska zaczęła gromić Hunów w ich własnym kraju Mongolii, nie dając im wytchnienia niezbędnego dla zebrania sił, zreorganizowania ich i przegrupowania.

Innym interesującym zagadnieniem tyczącym sztuki wojennej starożytnych Chin było starannie zorganizowane ubezpieczenie wojsk w marszu i na postoju, choć jednakże wojska chińskie starannie ubezpieczały się to mimo tego przed

nie spodziewanymi napadami nie potrafiły częstokroć uchronić się ponieważ nie prowadziły rozpoznania wojskowego. Dane o nieprzyjacielu zebrane przez szpiegów były zazwyczaj zbyt skąpe i zbyt późno dostarczone i to było przyczyną wielu niepowodzeń i klęsk armii chińskiej. Ważnym wydarzeniem w Chinach było wynalezienie prochu już w III wieku p.n.e. który jednakże do XIV wieku n.e. nie był używany do celów wojskowych poza nielicznymi wyjątkami i to jedynie w systemie sygnalizacji nadgranicznej. Przez długi czas proch używany był w Chinach wyłącznie do ogni sztucznych na wszelkiego rodzaju uroczystościach.

Stosunkowo wysoki poziom rozwoju sztuki wojennej starożytnych Chin, a także ich kultury ogólnej i wojskowej uwarunkował rozwój chińskiej teoretycznej myśli wojskowej. Za podstawę chińskiej nauki wojennej uważany jest "Siedmioksiąg" - siedem traktatów o sztuce wojennej, napisanych przez chińskich teoretyków wojskowych w różnym czasie. Najstarszymi z nich są traktaty Sun - Tsy /koniec VI i początek V wieku p.n.e./ i U-tsy /początek IV wieku p.n.e./. Traktat Sun-Tsy jest najstarszym znanym nam obecnie dziełem z zakresu sztuki wojennej. Dzieło Sun-Tsy stworzyło podstawy nauki wojennej starożytnych Chin. Dzieło Sun-Tsy ukazuje treść i najważniejsze zasady starożytnej chińskiej sztuki wojennej i dlatego też posiada ono wielkie znaczenie poznawcze.

ZAKOŃCZENIE

Wynikiem rozkładu wspólnoty pierwotnej i powstanie niewolniczych państw despotycznych starożytnego Wschodu, było objawienie się armii, jako organu władzy państwowej.

Pierwotne formy organizacji armii zrodziły się już w wojnach okresu rozkładu wspólnoty pierwotnej, przy czym były one, ściśle związane z ustrojem społecznym. Śwczesna armia składała się z oddziałów rodowych i plemiennych, którymi dowodzili wodzowie rodów i plemion. Wojownicy oddziałów rodowych i plemiennych uzbrojeni byli w prymitywną broń miotającą i sieczną z kamienia i brązu.

Z czasem przed armią stanowiącą organ władzy pań-

stwowej stanęło zadanie uciskania ludności zależnej wewnątrz kraju i ciężeń ludów podbitych. Do wykonywania takich zadań nie mogły nadawać się oddziały rodowe i plemienne istniejące w okresie rozkładu wspólnoty pierwotnej. Dlatego też w Egipcie i Indiach utworzone zostały uprzywilejowane grupy wojowników. Kasty wojskowe, które stanowiły praktycznie siłę zbrojną najdawniejszych państw niewolniczych.

Wojownicy starożytnego Egiptu i Indii od najdawniejszych czasów zgrupowani byli w specjalnych osiedlach wojskowych, które rozmieszczone były nad szczególnie zagrożonymi granicami. W ciele żołnierzy kasty wojskowej uzbrojeni byli w: maczugi, oszczepy z kamiennym grotem, łuki oraz topory z brązu, a ponadto tarcze obciążone skórą.

W omawianym okresie pojawiły się zaczątki podziału organizacyjnego wojowników na dwie grupy zależnie od posiadanego przez nich wieku; "grupę młodszych" od 20. do 40 roku życia i "grupę starszych" od 40. do 60 roku życia. Z tego prymitywnego podziału armii egipskiej wziął z czasem początek typowy dla armii starożytnych dosyć dobrze rozwinięty i w znacznym stopniu skomplikowany system organizacji wojsk.

W trzecim tysiącleciu przed naszą erą w związku z udoskonaleniem metod obróbki metali, na uzbrojenie starożytnej armii egipskiej a później i innych armii wprowadzone zostało udoskonalone i ujednolicone uzbrojenie ochronne /hełmy, tarcze, pancerze/ oraz uzbrojenie zaczepne /oszczepy, miecze/, W rezultacie pojawiły się pododdziały złożone z jednolicie uzbrojonych wojowników - łuczników, procarzy, oszczepników i wojowników uzbrojonych w miecze.

W ten sposób wraz z udoskonaleniem uzbrojenia, podział wojska według wieku wojowników został zastąpiony przez podział na specjalne oddziały według rodzajów broni. Uwarunkowało to powstanie bardziej złożonych form organizacyjnych armii.

Wśród ludów zajmujących się rolnictwem /Egipt, Indie, Chiny/ pierwszym i jedynym rodzajem wojska była początkowo piechota, i to wyłącznie piechota lekkozbrojna.

Z czasem obok piechoty w poszczególnych armiach państw starożytnych bliskiego i dalego Wschodu pojawiły się wozy bojowe, które stopniowo zaczęły odgrywać dominującą rolę na polu walki. O znaczeniu i roli wozów bojowych w armii chińskiej najlepiej świadczy głośzone wówczas powszechnie zdanie -

wozy to siła bojowa armii - bowiem dziesięć wozów bojowych zdolne jest do rozbicia oddziału nieprzyjacielskiego liczącego tysiąc ludzi. Wozy bojowe spełniały niemałą rolę w armii egipskiej i w armii hinduskiej. Stanowiły one uprzywilejowany rodzaj wojska w którym pełnili służbę tylko ludzie najbogatsi.

W początku pierwszego tysiąclecia p.n.e. w Asyrii, Chinach a później i w Persji pojawił się nowy rodzaj wojska - jazda nieregularna. Przez długi okres nie spełniała ona na polach walk poważniejszej roli. Jednak w miarę wzrastania jej liczebności, jazda nieregularna zaczęła stopniowo zajmować w armii coraz to znaczniejsze miejsce. Jej walory, głównie zaś, ogromna ruchliwość i zdolność prowadzenia działań nawet w trudnych warunkach terenowych doprowadziły do tego, że jazda nieregularna zaczęła stopniowo wypierać wozy bojowe, których rola w warunkach walki z jazdą przeciwnika była znikoma. Tak więc na kilkaset lat p.n.e. w poszczególnych państwach Starożytnych bliskiego i dalekiego Wschodu wykrystalizowała się określona struktura armii na którą składały się takie rodzaje wojsk jak: piechota lekkozbrojna i zaczątki piechoty ciężkozbrojnej, jazda nieregularna i wozy bojowe. Pewną specyfiką charakteryzowała się struktura armii starożytnych Indii, w której obok piechoty, wozów bojowych i jazdy istniał specjalny rodzaj wojska - słonie bojowe. W walce słonie bojowe wykorzystywano całymi grupami. Dzięki swej przebojowości przez długi okres czasu stanowiły one postrach dla nieprzyjacielskiej piechoty a nawet jazdy. Dopiero Aleksander Macedoński w czasie wyprawy do Indii /druga połowa IV w. p.n.e./ zastosował szereg skutecznych metod walki przeciwko słoniom bojowym, jednak mimo wszystko ich znaczenia i roli w poważnym stopniu nie ograniczył.

Równoległe ze zmianami zachodzącymi w rozwoju struktury wojska zaszły istotne zmiany w charakterze armii. W toku toczących się nieustannie wojen liczebność armii stalej nieustannie zwiększała się przerastając wąskie ramy stanu wojowników kasty wojskowej. Równocześnie zachodził proces stopniowego uchylania się od obowiązków służby wojskowej znacznej części członków kasty wojskowej, którzy w prowadzonych wojnach wzbogacili się i teraz nie chcieli już ponosić ciężkich trudów służby wojskowej.

W warunkach specyficznej sytuacji jaka wytworzyła się zaczęto formować oddziały wojsk najemnych, wojowników do tych oddziałów werbowano wśród zubożałej wprawdzie, lecz wolnej ludności rolniczej poszczególnych państw. Najemnicy byli uzbrojeni na koszt państwa, natomiast na służbę byli nagradzani działakami ziemi lub innymi daninami.

Tak więc w wyniku długotrwałego procesu rozwojowego w państwach starożytnych bliskiego i dalego Wschodu powstały silne stałe armie charakteryzujące się dość złożoną strukturą organizacyjną. Tym nie mniej przedstawiały one sobą właściwie tłum uzbrojonych wprawdzie, lecz słabo wyszkolonych i niezdiscyplinowanych ludzi. Bowiem choć ówczesne armie posiadały wiele elementów regularności, w pełni regularnymi tak jak na przykład armia grecka czy rzymska nie były.

W licznych wojnach prowadzonych przez starożytne państwa bliskiego i dalekiego Wschodu zrodziły się zaczątki taktycznego podziału armii. Początkowo z kolumny marszowej wydzielono straż przednią i straż tylną. Z czasem organizowano także ubezpieczenie boczne.

W toku walk toczących się przestrzeni wielu wieków wykrywał się pierwotny szyk bojowy. Początkowo tworzyli go wojownicy ustawiani według rodów i plemion. Z czasem zaś szyk bojowy składał się z odpowiednio rozmieszczonych na polu walki różnorodnie uzbrojonych oddziałów piechoty, wozów bojowych, jazdy a także słoń.

Ówczesna bitwa nosiła z zasady charakter czołowego starcia nieprzyjacielskich wojsk. Jednak już wówczas ujawniło się znaczenie skrzydła, jako wrażliwego miejsca w ugrupowaniu bojowym. Celem oskrzydlenia przeciwnika stosowano przedłużanie linii frontu na jednym lub obu skrzydłach. Natomiast celem wzmocnienia siły uderzenia na określonym kierunku zwiększano głębokość ugrupowania bojowego, jednakże bez wydzielania odwodów. Wypadek ten był raczej rzadko stosowany, dlatego też typowym dla owego okresu było równomierne rozmieszczanie sił na całej długości frontu.

W państwach starożytnych bliskiego i dalekiego Wschodu powstała i rozwinęła się sztuka inżynieryjna. Znalazła ona odzwierciedlenie w budowie silnych umocnień /twierdze, Wielki Mur Chiński/ i słynnych dróg strategicznych a także

w wypracowaniu sposobów zdobywania umocnień przeciwnika za pomocą dość skomplikowanych machin oblężniczych /tarany, wieże ruchome itp/. Charakterystycznym jest fakt, że ogół prac inżynierskich wykonywali w zasadzie wszyscy wojownicy.

W sumie powstanie zaczątków i stopniowy rozwój sztuki wojennej był uwarunkowany cechami szczególnymi historycznego rozwoju ludów odległej starożytności. Ich właściwości społeczno-ekonomiczne, polityczne i geologiczne uwarunkowały charakterystyczne rysy kultury wojskowej poszczególnych państw. I tak Egipcjanie stworzyli piechotę o dużej wartości bojowej, Persowie stworzyli nieregularną jazdę, Hindusi zastosowali w walce słonie bojowe, zaś Chińczycy używali wozy bojowe jako główną część szlaku armii. Fakt ten świadczy niewątpliwie o tym, że specyfika danego środowiska w połączeniu z innymi czynnikami wywierała poważny wpływ na kształtowanie się armii i nowej sztuki wojennej.

Bogate doświadczenie wojen prowadzonych w starożytności uogólnili ówcześni teoretycy wojskowi /Sun-Tsy, U-Tsy/ wyrażając w swych pracach poglądy na zasady prowadzenia działań wojennych ówczesnej epoki tworząc zarazem teorię sztuki wojennej, która stała się bodźcem w udoskonaleniu i rozwoju praktyki sztuki wojennej w armiach starożytnych.

Wykonano w 110 egz

egz.nr.1-100 - bibl.jawna

egz.nr.100-110 Kat.Ciś.W.

opracował: RAZNIKIEWICZ kpt

wyk. GLCZAK dn.18.10.57r

nr ks.171/RW

